שרכרך הסלעים, שרך נדיר התגלה בנחל רפאים ובנחל ערוגות-עילי

שמעון כהן, סייר אוהב טבע ישראל וחבר חוג כלנית – kohenshimon@gmail.com
צילמו: עוז גולן, איתן שפירא ©
תצפית: 26.12.2020
פרסום: 18.1.2021
———————–

תיוג: אזור ירושלים, מחל רפאים, בתיר, חלמונית גדולה, אצבוע אירופי, מינים נדירים, שרכים, מצוקים

תקציר: אנו מדווחים על שני אתרים חדשים של השרך – **שרכרך הסלעים *Cheilanthes vella*** באזור פרוזדור ירושלים וספר יהודה אשר בשניהם הוא גדל במצוקים יובשניים אך בנישה מוצלת. באזור ירושלים גדל שרך זה ב"מצוק האצבוע" הנמצא ממול הכפר בתיר בערוץ נחל רפאים במפנה דרום מערבי בחברת חלמונית גדולה ואצבוע אירופי. בקניון ערוגות-עילי מתחת ליישוב איבי הנחל גדל השרכרך בשכבת מצוקי "ענק" הפונים מע.דר.מערב בחברת אשחר א"י, כתלה חריפה, דבקה אפורה, כלך שומרוני ואכילאת ארם-צובא. דגם זה של אתרים בודדים מקוטעים גיאוגרפית , במיוחד במצוקים אופייני לצמחים נדירים ובמיוחד לשרכים נדירים שהם בעלי כושר הפצה יוצא דופן בעזרת נבגיהם.

==========

במסגרת טיולי הטבע שאני עורך ברחבי הארץ, מחוץ לאלה של "חוג כלנית לבוטניקה", העפלתי למצוק גיר הממוקם בנחל רפאים ממול לכפר בתיר ברום טופוגרפי של 590 מטר. מצוק זה היה ידוע מאז שנות השמונים של המאה הקודמת כמאכלס אוכלוסיה "מערבית" של חלמונית גדולה (א.ש. בעל-פה) ואכן זכיתי לראות ולצלם פרחים יפים צהובים. והנה מתוך סדקי הסלעים, הציצו עלים של צמח שרך אשר תפסו את עיני. הגדרתי אותו בתור **שרכרך הסלעים** *Cheilanthes vella* (Aiton) Mueller , מין נדיר השייך לסוג קטן בעל תפוצה אירו-סיבירית המיוצג בישראל ע"י שני מינים: **שרכרך ריחני** ו**שרכרך הסלעים**.

שרכרך הסלעים, משמאל דמות (צילם בנאן אל-שיח ©), מימין צילום בהגדלה ובתאורה מיוחדת (צילם עוז גולן ©)

רקפת מצויה *Cyclamen persica* בסידקי הסלעים של מצוקי קניון ערוגות-עלי. הרקפות באיזור זה מופיעות לרוב בסלעים שטופי שמש וחלקם הגדול פורח ללא עלים בחודשי נובמבר דצמבר. ניתן להתייחס אליהן בתור תת-מין מיוחד האנדמי לחגורת הספר ומופיע בעיקר באשדות המזרחיים של שדרת ההר ודרום הגולן. צילם איתן שפירא ©

שיחה עם חברי חוג כלנית גילתה לי כי שרכרך הסלעים נמצא לאחרונה גם במצוקי נחל ערוגות-עילי: בהשתלמות חוג-כלנית בחודש נובמבר 2020 נמצא השרך גדל במצוקים שטופי השמש למרגלות היישוב איבי הנחל ברום 720 מטר. מעניין כי שרך זה לא נמצא עד כה בכל הסיורים הקודמים אשר ערכו חובבי הטבע בקניון ערוגות-עילי בשנים האחרונות. זוהי דוגמא טובה לדגם הנדיר והמקוטע של תפוצת המין במרחב הגיאוגרפי: ידוע כי לשרכים ישנם כמויות עצומות של נבגים הנפוצים בקלות בשכבות הרום העליונות ונוחתים במרחקים גדולים מצמח האם. לכן בישראל המשמשת איזור שולים של תפוצת השרכים, קיים לרוב המינים דגם נדיר ומקוטע, כאשר בכל אתר מוצאים פרטים מועטים הגדלים בדגם יחידאי.

שרכרך ריחני, מין שני של הסוג שרכרך הגדל בארץ ונבדל מהמין שרכרך הסלעים בכך שקופסאות המנבגים בצד התחתון של העלה (אלה הם הגופיפים השחורים הנראים בתמונה) אינם מכוסים בשכבת שערות לבנה צפופה. צילם באמצעים מיוחדים עוז גולן ©

בקניון ערוגות-עילי מתחת ליישוב איבי הנחל גדל השרכרך בשכבת מצוקי "ענק" הפונים מע.דר.מערב בחברת אשחר א"י, כתלה חריפה, דבקה אפורה, כלך שומרוני ואכילאת ארם-צובא. דגם זה של אתרים בודדים מקוטעים גיאוגרפית , במיוחד במצוקים אופייני לצמחים נדירים ובמיוחד לשרכים נדירים שהם בעלי כושר הפצה יוצא דופן בעזרת נבגיהם.

שרכרך הסלעים, צילום בהגדלה ובתאורה מיוחדת (צילם עוז גולן ©)

הערת המערכת
עתי יפה מציין ששרכרך הסלעים שכיח למדי באזור הרי ירושלים ובפינה הצפון מערבית של הרי יהודה. למשל באזור מטע צור-הדסה שרכרך הסלעים הוא "ממש נפוץ רק צריך לחפשו בסדקי הסלעים במפנה דרומי". אולם רצוננו להדגיש כי ברכסי הנגב הצפוני ובהר הנגב מין זה נדיר ביותר ונשמח לקבל תצפיות על תפוצתו בגלילות אלה או בנגב המרכזי והרחוק. אבינועם דנין לימד אותנו כי אתר חשוב של שרכרך הסלעים בנגב נמצא בכיסי סלע למרגלות צור משש ברכס הרחמה. כמו כן שרכרך הסלעים נדיר ביותר במצוק ההעתקים של מדבר יהודה, לדוגמא, בנחל קומראן.מעניין כי דווקא המין השני, שרכרך ריחני, החסר שעירות צפופה כמו שרכרך השלעים ממשיך בתפוצתו דרומה עד להרי-אילת וסיני: דודי ריבנר מכיר מין זה בהר-שחורת וברס א-נקב אשר בהרי אילת(12.4.19) ומימי רון מצאה אותו בערבה התיכונה. על פי הפלורה של מצרים (בולוס 1999) שני המינים גדלים בהר-הגבוה של דרום-סיני.

שרכרך הסלעים *גדל* באזור פרוזדור ירושלים וספר יהודה גדל במצוקים יובשניים אך בנישה מוצלת. באזור ירושלים גדל שרך זה ב"מצוק האצבוע" הנמצא ממול הכפר בתיר בערוץ נחל רפאים במפנה דרום מערבי בחברת חלמונית גדולה ואצבוע אירופי. בקניון

ערוגות-עילי מתחת ליישוב איבי הנחל גדל השרכרך בשכבת מצוקי "ענק" הפונים מע.דר.מערב בחברת אשחר א"י, כתלה חריפה, דבקה אפורה, כלך שומרוני ואכילאת ארם-צובא. דגם זה של אתרים בודדים מקוטעים גיאוגרפית, במיוחד במצוקים אופייני לצמחים נדירים ובמיוחד לשרכים נדירים שהם בעלי כושר הפצה יוצא דופן בעזרת נבגיהם.

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: כהן ש 2021 שרכרך הסלעים Cheilanthes vellea , שרך נדיר התגלה בנחל רפאים ובנחל ערוגות-עילי. כתב עת "כלנית" 8.

==========